

UOT 327

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ “HUMANİTAR FƏLAKƏT” VƏ “HUMANİTAR YARDIM” ANLAYIŞLARININ SİYASİ-HÜQUQİ ASPEKTLƏRİ

MƏMMƏDOVA NAILƏ XUDAQULU qızı

Bakı Slavyan Universiteti, Bakı, dissertant

mammadofa@gmail.com

Açar sözlər: beynəlxalq münasibətlər, humanitar fəlakət, humanitar yardım, beynəlxalq humanitar hüquq, BMT, Cenevrə Konvensiyaları

Son dövrlərdə siyasi-hüquqi ədəbiyyatda “humanitar yardım”, “humanitar fəlakət”, “humanitar müdaxilə” kimi anlayışlar geniş müzakirələrin əsas mövzularından birinə çevrilmişdir. Hal-hazırda beynəlxalq aləmdə beynəlxalq humanitar hüququn və beynəlxalq münasibətlərin ən aktual məsələsi kimi gündəmi zəbt edən “humanitar müdaxilə” anlayışının mahiyyətini dərinlən dərk etmək üçün əvvəlcə “humanitar fəlakət” və “humanitar yardım”ın siyasi-hüquqi aspektlərini nəzərdən keçirməyi vacib hesab edirik. Çünki “humanitar fəlakət” və ya “böhran”ın yaranması “humanitar yardım”a ehtiyac yaratmış, “humanitar yardım”ın effektiv olmasında isə “humanitar müdaxilələr”in ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur.

Humanitar fəlakət anlayışının siyasi-hüquqi aspektləri. Humanitar fəlakət, yaxud **humanitar böhran** (“humanitarian catastrophe”, “humanitarian disaster”) dedikdə, miqrasiya, aclıq, epidemiyə nəticəsində, eləcə də mülki şəxslərə və ya təslim olmuş əsgər və zabidlərə qarşı zorakılıq nəticəsində məhv olmaq təhlükəsi ilə üzləşən cəmiyyətin vəziyyəti başa düşülür. Mühəribədə, savaşa əsgər və zabidlərin öldürülməsi humanitar fəlakət deyil, döyüş olaraq görülür.

Cəmiyyətin və ya bir qrup şəxsin sağlamlığına, təhlükəsizliyinə və ya xoşbəxtliyinə mənfi təsir göstərən hadisələr baş verdikdə humanitar böhran yaranır. Təsir göstərən hadisə ya daxili, ya xarici, yaxud da milli, regional və beynəlxalq səviyyədə ola bilər.

Hər bir humanitar böhran müxtəlif amillərin nəticəsi olaraq ortaya çıxır və fəlakət baş verən bölgələrə spesifik müdaxilə tələb olunur. Humanitar böhran təbii və ya insan mənşəli olaraq gerçəkləşə bildiyi kimi, hər iki qaynağın təsiri nəticəsində də yaranır. Humanitar böhranlar ərzaq, təmiz su və sığınacaq kimi üç zəruri ehtiyacı əldə etməyə mane ola bilər.

Humanitar böhranlar əsasən silahlı qarşıdurmalar, epidemiyalar (hal-hazırda COVID-19), qıtlıq və təbii fəlakətlər nəticəsində yaranır və özü də qaçqın probleminin yaranmasına səbəb olur.

Humanitar fəlakət - mövcud normal həyat tərzinin pozulmasına, sosial-iqtisadi həyat səviyyəsinin pisləşməsinə, əhalinin böyük qruplarına ölüm və ya xəsarət yetirməyə, dövlət və yerli idarəetmə orqanlarının normal iş şəraitinin pozulmasına, infrastruktur obyektlərinə və əlverişli yaşayış mühitinə global ziyan vuran və sosial-təbii - texnogen xarakterli neqativ hadisədir. Təbii və texnogen mənşəli fəlakətlərdən fərqli olaraq, humanitar fəlakətlərdə başlıca ziyan cəmiyyətə, ictimai həyata və şüura vurulur, hər bir insanın sosial, iqtisadi və mədəni həyat səviyyəsinə ağır zərbə dəyir. Humanitar fəlakətlərin mənbələri: mühəribələr və hərbi münaqişələr; millətlərarası və dinlərarası qarşıdurmalar; hakimiyyətin anti-konstitusion qüvvələr tərəfindən ələ keçirilməsi (dövlət çevrilişi); genişmiqyaslı terror aktları; təbii fəlakətlər; global və milli texnogen fəlakətlər; epidemiyalar və epizootiyalar; iqtisadi böhranlar və s.

Humanitar fəlakət mənbələrinə misal olaraq Türkiyə, İran, Meksika, Yaponiya, Pakistan və digər ölkələrdə baş vermiş zəlzələləri, sunamiləri (Cənub-Şərqi Asiya), etnik və dini qarşıdurmaları (Əfqanıstan, Rusiya, Mərkəzi Afrika, keçmiş Yuqoslaviya), iqtisadi böhranları (Rusiya, ABŞ),

məhsul qıtlığı (Rusiya, Şimali Koreya), meşə yanğınlarını (Priney yarımadası, Avstraliya, Rusiya) və s. göstərmək olar.

Humanitar fəlakətlərin qeydə alındığı ölkələr və bölgələrə nümunə olaraq ABŞ, Kosovo, Rusiya, Sudan (Darfur bölgəsi), Cənubi Sudan, İraq, Kuba, Liberiya, Zimbabve, KXDR, Haiti Respublikası və Ukraynanı göstərmək olar. Azərbaycanlıların Ermənistandan zorla deportasiyası və Ermənistan tərəfindən yeddi rayonun işğal edilməsi nəticəsində Xocalı soyqırımına məruz qalan, bir milyon nəfərdən çox qaçqın və köçkün taleyi yaşayan Azərbaycan Respublikası, çox təəssüf ki, beynəlxalq birliklər tərəfindən humanitar fəlakət bölgəsi kimi hələ də qeydə alınmamışdır. Halbuki Azərbaycan Respublikası da humanitar fəlakətin baş verdiyi ölkə hesab edilməlidir. Hal-hazırda Suriyada humanitar fəlakət yaşanır.

Müxtəlif vaxtlarda ayrı-ayrı ölkələrdə humanitar fəlakətə səbəb olan hadisələrdən bəzilərini qeyd etmək istərdik: ABŞ-da aborigenlərin soyqırımı - hinduların demoqrafik fəlakəti, Avropada (Avstriya İmperiyası, Rusiya imperiyası, Macarıstan, Almaniya, Yunanıstan, Danimarka, Polşa, Rumıniya, Çexiya) yəhudi talanları, Macarıstan, Sovet İttifaqı və Finlandiyada Ağ terror, Sovet Rusiyasında Qırmızı terror, SSRİ-də Krım tatarlarının deportasiyası, SSRİ-də ərzaq qıtlığı, “qolodomor” və s., “xolokost”, Xatın faciəsi, Xirosima və Naqasakiyə atom bombasının atılması, Böyük Çin qıtlığı, Kamboca soyqırımı, Ruandada 1994-cü il soyqırımı, Myanmada 2017-ci ildə müsəlmanların təqib və qətl edilmələri və s.

Humanitar fəlakətlərin qarşısının alınması dünya birliyinin ən vacib vəzifələrindən birinə çevrilmişdir. Humanitar fəlakətlərin proqnozlaşdırılmasının çətinliyi və müxtəlif ssenariləri nəzərə alınmaqla, onların analizinin nəzəri əsasları son vaxtlarda yaradılmağa başlamışdır. Bu məsələdə həlledici rol sosial-ictimai elmlərə - tarix, sosiologiya, politologiya, iqtisadiyyat və hüquqa verilir.

Humanitar fəlakətləri aradan qaldırarkən, xüsusən, yerli hakimiyyət orqanları əhalinin zəruri yaşayış ehtiyacları (qida və içməli su, istilik, geyim, dərman, tibbi ləvazimat və s.) ilə təmin edilməsini təşkil edə bilmədiyi halda, əhalinin çətinliklərini aradan qaldırmaq üçün həyata keçirilən **humanitar yardım** tədbirlərinə müstəsna rol verilir. Humanitar yardım fəaliyyətləri həm BMT-nin sülhməramlı əməliyyatları çərçivəsində, həm də milli və beynəlxalq səviyyədə müstəqil proqramlar şəklində həyata keçirilə bilər. Humanitar fəlakətin qarşısını almaq üçün fəlakət bölgəsinə humanitar yardım göndərilir. Humanitar fəlakət döyüş meydanı olan ərazilərdə baş verdiyi halda bu ərazini tərk etmək istəyən mülki şəxslərə “humanitar dəhliz” verilir.

Humanitar yardım anlayışının siyasi-hüquqi aspektləri. Tez-tez istifadə olunan “humanitar yardım” anlayışı dəqiq müəyyən edilmiş mənə, mahiyyət və məzmunə malik deyildir. Buna baxmayaraq, “yardım” çərçivəsində qəbul edilən və fəaliyyət göstərən prinsiplər beynəlxalq humanitar qanunlarla ziddiyyət təşkil etmir və kifayət qədər hüquqi müstəvidə təzahür edir. Mahiyyət etibarilə yalnız hüquqi olmayıb, həm də siyasi mənə kəsb edir.

1949-cu il Cenevrə Konvensiyalarında və ona 1977-ci il Əlavə Protokollarında “humanitar yardım” termininə rast gəlinmir. Lakin həmin sənədlərdə silahlı münaqişə qurbanlarının əzablarını yüngülləşdirmək məqsədilə həyata keçirilən “humanitar aksiya və əməliyyatlar”ın tənzimlənməsi ilə əlaqəli müxtəlif sözlərlə ifadə edilən (məsələn, IV Konvensiyanın 23-cü maddəsində [1] və ya I Protokolun 70-ci maddəsində [2] göstərilən sağlamlığın qorunması, ərzaq təchizatı və ya digər yardım növləri kimi məsələlər) prinsiplər əks olunmuşdu.

Bu konvensiyalar və onların əlavə protokolları həm dövlətlərə, “Qırmızı Xaç”a və həm də “münaqişə tərəflərinin razılığı ilə fəaliyyət göstərən hər hansı digər qərəzsiz humanitar təşkilatlara” ünvanlanır. [3]

Beynəlxalq müqavilələrdə təsbit olunmuş beynəlxalq humanitar hüquqa görə, müqavilə bağlayan Tərəflər Cenevrə Konvensiyasına uyğun olaraq, “bu konvensiyalara əməl etməli və ... təmin etməli”, bu maddələr silahlı müdaxilə üçün icazə kimi təfsir edilməməlidir, çünki bu “ius in bello” çərçivəsindən kənara çıxır. [4, s.219]

Mütəxəssis T.Herarda görə, beynəlxalq humanitar hüquqda istifadə olunan "humanitar yardım" anlayışı mahiyyət etibarilə beynəlxalq humanitar hüquqa aid bir çox müxtəlif hüquqi prinsiplərin təsviridir (*ius in bello*); öz məzmununa və mahiyyətinə görə hüquqi aspektdə humanitar müdaxilə ilə heç bir əlaqəsi olmayan, xüsusi bir hüquqi bağlantısı olmayan ümumi bir termdir. [5, s.10]

BMT humanitar yardım səylərinə ilk dəfə İkinci Dünya Müharibəsindən sonra Avropada məcburən yaşayış yerlərini dəyişənlərə dəstək verməklə başladı. O vaxtdan bəri beynəlxalq ictimaiyyət təbii və ya texnogen bir fəlakətlə üzləşdikdə kömək üçün BMT-yə müraciət edir.

XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində baş verən vətəndaş müharibələri, etnik və dövlətlərarası münaqişələr böyük humanitar böhranlara və çox sayda insan itkisinə səbəb oldu. Ölkələr daxilində geniş miqrasiya baş verdi, cəmiyyətlər kütləvi dağıntılara məruz qaldı.

Bu işə BMT-nin bu mürəkkəb fəvqəladə işləri tez və effektiv həll etmək üçün səy və imkanlarını artırmasını tələb edirdi. Bu məqsədlə Baş Məclis 1991-ci ildə humanitar yardıma beynəlxalq dəstək verən qurumlararası komitə - Humanitar İşlər üzrə Koordinasiya Ofisi (OCHO) təşkil etdi.

Baş Məclisin 1991-ci il 19 dekabr 46/182 sayılı qətnaməsində OCHA-nın mandatı təsbit edildi. Qətnamədə deyilir: "Baş Məclis, humanitar yardım barədə qətnamə və qərarları, o cümlədən 14 dekabr 1971-ci il tarixli 2816 (XXVI) sayılı qətnaməsini, 14 dekabr 1990-cı il tarixli 45/100 sayılı qətnaməsini, 22 dekabr 1989-cu il tarixli 44/236 sayılı qətnaməsini də xatırladaraq təbii fəlakətlərin, risklərini azaltmaq üçün, ... Baş katibin məruzəsini təqdirlə qeyd edir...Baş katibin təbii fəlakətlər və digər fəvqəladə hallara daha yaxşı hazırlaşmaq, habelə sürətli və ardıcıl reaksiya vermək üçün rəhbərlik rolu çox vacibdir və gücləndirilməlidir..." [6]. Qətnamə, həmçininin Təcili Yardım Koordinatorunun (ERC) rolunu müəyyən edir. Hansı ki, ERC humanitar yardımın koordinasiya edilməsində Baş katib və Agentliklərarası Daimi Komitə (IASC) ilə birlikdə işləyir. Beləliklə, OCHA, ERC və Baş katibə BMT BA-nın 46/182 qətnaməsində əks olunmuş rəhbərlik və koordinasiya vəzifələrini yerinə yetirmək üçün dəstək verən Ofisdir. [7]

Məcburi köçkün vəziyyətinə düşən insanlara humanitar yardım müvafiq BMT BA – nın müvafiq qətnamələri (BA 70/165 qətnaməsi daxil olmaqla) ilə gücləndirilmişdir. Bu, Baş Katibin 1997-ci ildə həyata keçirilmiş islahatlar gündəliyinə rəsmi olaraq daxil edildi. BMT BA islahatların gündəliyini dəstəklədiyini bildirdi və sonrakı qətnamələrdə məcburi köçkünlərin qorunması və onlara kömək göstərilməsini əlaqələndirmək üçün "ERC-nin mərkəzi rolunu" vurğuladı. [7]

Hökumətlər, QHT-lər və BMT qurumları humanitar böhranlara qarşı birgə çalışırlar. OCHA bu əməkdaşlığı əlaqələndirərək beynəlxalq yardımı koordinasiya edir. Ofis humanitar böhranın baş verdiyi ölkədəki BMT nümayəndəliyi ilə təmas qurar, yardım üçün prioritetləri müəyyənləşdirərək təcili humanitar yardımın tələb olunduğu çərçivədə dəstək verilməsini koordinasiya edir.

BMT-nin dörd agentliyi – Uşaqlara Yardım Fondu (UNICEF), İnkişaf Proqramı (UNDP), Ümumdünya Ərzaq Proqramı (ÜFF) və Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR) böhran vəziyyətində humanitar yardımın verilməsini və zəruri tədbirlərin görülməsini təmin edən əsas qurumlardır.

Humanitar böhran halında, UNICEF digər yardım qurumları ilə birlikdə çalışaraq, su, səhiyyə və təhsil xidmətlərini təşkil etmək, uşaqların peyvənd edilməsi üçün tədbirlər görmək və məcburi köçkünlərə dərman və digər zəruri ləvazimatlar vermək üçün məsuliyyət daşıyır. UNICEF hökumətləri və döyüşən tərəfləri uşaqların müharibədən ən az zərər görmələrini təmin etməyə çağırır. Atəşkəs dövründə müharibə bölgələrində uşaqlar üçün proqramlar təşkil edir. Beləliklə, UNICEF müharibə bölgələrindəki uşaqlar üçün "sülh zonaları", "atəşkəs günləri" və "sülh dəhlizləri" anlayışının önəmləyini təşviq etmişdir. Münaqişə şəraitində psixoloji cəhətdən sarsılmış uşaqlara xüsusi proqramlar ilə kömək etmiş və itkin düşmüş uşaqları ailələri və ya qohumları ilə birləşdirmişdir. [8]

Hal-hazırda UNICEF aşağıdakı humanitar fəlakətlərlə bağlı həyəcan təbili çalarır, uşaqlara humanitar yardımlar edir, həmin böhranları aradan qaldırmağa çalışır:

- *Yəmən böhranı*: Yəmən dünyanın ən böyük humanitar böhranıdır və uşaqlar gələcəklərindən məhrum olurlar. [9]

- *Suriya böhranı*: Doqquz illik münaqişədən sonra uşaqlar ən ağır bədəli ödəməyə davam edirlər. [10]

- 2019-cu ilin avqustunda UNICEF-in vəkilliyi xəbərdarlıq edirdi: “Yaşamağın xaricində: Banqladeşdəki Rohingya qaçqın uşaqları öyrənmək istəyirlər”. [11]

- Ən son *COVID-19* pandemiyasından uşaqları qorumaq üçün məsləhətlər görür və humanitar yardımlar edir [12] və s.

BMT İnkişaf Proqramı (UNDP) təbii fəlakətlərin təsirinin azaldılmasına və humanitar fəlakətlərə hazırlıqlı olmağa cavabdehdir. Humanitar böhran baş verdikdə, UNDP-nin Rezident Koordinatoru yardımların əlaqələndirilməsinə və yenidən təşkilinə dəstək verir. UNDP və humanitar yardım təşkilatları yardım əməliyyatlarında uzunmüddətli inkişaf proqramları üçün birlikdə çalışırlar. UNDP keçmiş əsgərlərin tərxis edilməsi və minaların təmizlənməsi, qaçqın və köçkünlərin geri qaytarılması və dövlət qurumunun yenidən qurulmasını dəstəkləyən proqramlar da həyata keçirir. [13]

BMT-nin Ümumdünya Qida Proqramı (WFP) dünyanın əksər qaçqın və ya məcburi köçkünlərinə və təbii və ya texnogen fəlakətlərə düşər olmuş milyonlarla insana sürətli, effektiv yardım göstərir. Bu gün Proqramın yüzdə səksən faizi humanitar yardımlara gedir.

BMT Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) WFP ilə birlikdə qlobal ərzaq böhranına və ərzaq təminatına diqqəti yönəldir. FAO humanitar fəlakətlərə məruz qalan ölkələrdə ərzaq vəziyyətinə dair qiymətləndirmələr aparır.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) yardım proqramları humanitar fəlakətə məruz qalan insanların tibbi ehtiyaclarını müəyyənləşdirir. ÜST qidalanma və epidemiyalar və yoluxucu xəstəliklər (HIV / QİÇS, COVID-19 daxil olmaqla) ilə bağlı araşdırmalar aparır, dərman və tibbi avadanlıqlarla təchiz edir və s. ÜST humanitar fəlakətlə üzləşən ölkələrdə uşaq xəstəliklərinin aradan qaldırılması, vərəm və malyariya ilə mübarizə üçün xüsusi səy göstərir.

BMT, münaqişələrin və təbii fəlakətlərin artması səbəbindən hər iki cəbhədə mübarizə aparır. Bir tərəfdən, zərərçəkənlərə öz qurumları vasitəsilə təcili yardımı çatdırmaq istəyir, digər tərəfdən, daha təsirli strategiyalar hazırlayaraq bu fəvqəladə hallara reaksiya verməyə çalışır.

Fəlakətlərdən qorunmaq cəmiyyətlərin zəif səbəblərinin və insan səbəblərinin qarşısını almaqdır. Erkən məlumatlar qorumağın ən qısa yoludur, buna görə BMT agentlikləri bu istiqamətdə imkanlarını artırmağa çalışırlar. [14]

BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR). BMT QAK müharibədən sonrakı fəvqəladə hallar tarixində öndə gedən qurumlardan birinə çevrilmişdir. Nəticə etibarilə, II Dünya Müharibəsindən sonra Balkanlarda, Körfəz müharibəsi nəticəsində İrakda, Afrikadakı Böyük Göllər bölgəsində, Kosovo və Şərqi Timorda, Suriyada böyük köçlər baş verdi; UNHCR qaçqınlara humanitar yardım məsələsində aparıcı rol oynadı. [15]

BMT QAK-ın ən vacib vəzifəsi beynəlxalq proteksionizmdir. Qaçqınların təbii insan haqlarının, o cümlədən sığınacaq hüquqlarının təmin olunmasına çalışır. Digər yardımlara aşağıdakılar daxildir:

- Təhsil, səhiyyə və mənzil təminatını asanlaşdırır;
- Qaçqınların üz tutduqları ölkələrə inteqrasiya etmələrini dəstəkləyir;
- Könüllü qaçqın qayıdışını dəstəkləyir;
- Ölkələrinə qayıda bilməyən qaçqınların ilk sığındıqları ölkədə təhlükəsizlik problemləri ortaya çıxdıqda üçüncü bir ölkədə məskunlaşmasına kömək etmək.

BMT-nin Fələstinli Qaçqınlara Yardım Agentliyi (UNRWA) 1950-ci ildən bəri fələstinli qaçqınlara sağlamlıq, təhsil, yardım və sosial xidmətlər göstərir. Baş Assambleya 1948-ci il Ərəb-

İsrail müharibəsi nəticəsində evlərini və dolanışıklarını itirən 750.000 fələstinli qaçqına təcili yardım göstərmək üçün UNRWA təsis etdi. UNRWA İordaniyada, Livanda, Suriyada, Qərbi Şəriyədə və Qəzza zolağında yaşayan 4 milyondan çox fələstinli qaçqına humanitar yardımlar edir.

Bəzi qətnamələrdə "humanitar yardım" anlayışı əlavə izahat verilmədən (Təhlükəsizlik Şurasının 767, 794, 819, 836 nömrəli qətnamələri), digərləri "fövqəladə yardım əməliyyatları", ya da "təcili yardım" tədbirləri (humanitar xarakterli əməliyyatlar) (794, 814 №-li qətnamələr) və ya sadəcə "humanitar yardımın çatdırılması" (836 sayılı qətnamə) və "yardım" (Qərar № 688) adı ilə xatırlanır.

Təhlükəsizlik Şurasının ümumi xarakterli terminlərdən tez-tez istifadə etməsini nəzərə alsaq, yardımın müxtəlif növlərini fərqləndirmək olar. Bəzi qətnamələrdə humanitar yardımın çatdırılması, yaxud çatdırılmasına maneə ilə bağlı məsələlər qeyd olunur: Təhlükəsizlik Şurasının 688 sayılı qərarı ("ehtiyacı olanlara çatdırılma"), Təhlükəsizlik Şurasının 824 nömrəli qətnaməsi ("təhlükəsiz bölgələrə giriş") və 836 sayılı qətnamə ("humanitar yardıma mane olmaq").

Digər qətnamələrdə mülki əhaliyə təcili humanitar yardımın göstərilməsi tələb edilirdi (767 sayılı qətnamə). Bu cür fəaliyyətlərin, xüsusilə ərzaq və dərmanlarının çatdırılmasının əngəllənməsi beynəlxalq humanitar hüququn ciddi pozulması kimi hesab ediləcəkdir (794, 819 sayılı qətnamələr). Humanitar yardımın göstərilməsində iştirak edən işçilərin, BMT-nin, hökumətlərarası və qeyri-hökumət təşkilatlarının işçilərinin təhlükəsizliyi ilə bağlı "bütün lazımi tədbirlər görmək" öhdəliyini Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən (qətnamələr № 794, 814, 819, 824) dəfələrlə vurğulanmışdır. Təhlükəsizlik Şurasının 836 nömrəli qətnaməsində göstərilir ki, bu müddəa "mühafizə olunan karvanlar"a şamil olunur.

Humanitar yardım anlayışı, qaçqınların müdafiəsi və geri qaytarılması, köçkünlərin miqrasiyası ilə əlaqəli əməliyyatlara üç qətnamə aiddir (688, 929 və 814 sayılı qətnamələr), digər üç qətnamə isə Bosniya və Herseqovində "təhlükəsiz ərazilərin" yaradılmasına həsr olunmuşdur (819, 824 və 836 sayılı qətnamələr). Həmin qətnamələrdə müharibə edən tərəflərdən BMT-nin sülhməramlı qüvvələrinin "bir neçə hökumətin dəstəyi ilə" qorumalı olduğu ərazilərdə təhlükəsizliyə riayət etmələri tələb edilirdi (836 sayılı qətnamə).

Nəticə. Bu qeyd edilənlərdən görünür ki, humanitar yardım konsepsiyasının həcmi və hüdudları dəqiq müəyyənləşdirilməyib. Təhlükəsizlik Şurasının son tətbiqetmə tədbirlərindən sonra humanitar yardımın müxtəlif təzahürləri meydana çıxdı; bəziləri beynəlxalq hüquqda əvvəllər mövcud idi, bəziləri isə hələ bilinmirdi.

Ümumiyyətlə, humanitar yardım konsepsiyasının formalaşması hələ başa çatmamışdır və mümkün yeni təzahürlər barədə son nəticə çıxarmaq hələ tezdir. Ancaq, şübhəsiz ki, bu anlayışın ümidverici perspektivləri var.

Belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Təhlükəsizlik Şurasının bu sahədə fəaliyyətinin davam etdirilməsi humanitar yardım konsepsiyasının gələcək inkişafını mümkün edəcəkdir. Üstəlik, bu, beynəlxalq humanitar hüquq prinsiplərinin daha effektiv şəkildə həyata keçirilməsinə səbəb ola bilər. Çünki bu prinsipləri humanitar yardımın təzahürü kimi də qəbul etmək olar. Belə prinsiplər 1949-cu il Cenevrə Konvensiyası və 1977-ci il Əlavə Protokolları kimi müxtəlif müqavilələrdə artıq öz ifadəsini tapmışdır və təsbit edilmişdir. Bizcə, məcburi tədbirlər konsepsiyası çərçivəsində ümumi "humanitar yardım" termini əvəzinə, bu prinsiplərdən istifadə edilməsinə üstünlük verilməlidir.

Eyni zamanda Təhlükəsizlik Şurasının yeni vektorların öyrənilməsi məsuliyyətini öz üzərinə götürdüyünü və beynəlxalq humanitar hüquqda indiyə qədər bilinməyən yeni yardım anlayışlarını tətbiq etdiyini də etiraf etmək lazımdır. Yeni istiqamətlərin müsbət təsirlərini və ümumi "humanitar yardım" ifadəsinin istifadəsinin effektini qiymətləndirmək hələ tezdir lakin nisbətən qısa müddət ərzində müəyyən sayda yeni meyillərin meydana çıxdığını inkar etmək olmaz. Üstəlik, bu təcrübə ümumiyyətlə ictimaiyyət tərəfindən qəbul edilir.

Digər bir nəticə bundan ibarətdir ki, humanitar yardım ilə müqayisədə humanitar müdaxilə doktrinasının gələcəyi bir çox suallar doğurur. Buna görə də siyasi-hüquqi ədəbiyyatda "humanitar müdaxilə" anlayışı birmənalı qəbul edilmir.

ƏDƏBİYYAT

1. Женевская конвенция от 12 августа 1949 года о защите гражданского населения во время войны / [https:// www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/geneva_civilian.shtml](https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/geneva_civilian.shtml)
2. Дополнительный протокол к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающийся защиты жертв международных вооружённых конфликтов (Протокол I) // https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/2013/ap_i_rus.pdf
3. Статьи 9 и 10 соответственно Женевских конвенций 1949 г. // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/geneva_civilian.shtml
4. Sommaruga C. Strengthening the Coordination of Emergency Humanitarian Assistance, 304 International Review of the Red Cross, 1995, . n. 7, p. 219
5. Герард Т. Гуманитарная интервенция и гуманитарная помощь: эхо прошлого и перспективы // Белорусский журнал международного права и международных отношений 1998, № 4, с.3-15/ https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/30462/1/1998_4_JILIR_tanja_r.pdf
6. Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations / http://oas.org/dil/Res_46-182_UN_eng.pdf
7. History of OCHA // <https://www.unocha.org/about-ocha/history-ocha>
8. Unicef. <https://www.unicef.org>
9. Yemen crisis: Yemen is the largest humanitarian crisis in the world – and children are being robbed of their futures // <https://www.unicef.org/emergencies/yemen-crisis>
10. Syrian crisis: After nine years of conflict, children continue to pay the heaviest price // <https://www.unicef.org/emergencies/syrian-crisis>
11. Beyond survival: Rohingya refugee children in Bangladesh want to learn // <https://www.unicef.org/emergencies/rohingya-beyond-survival-alert>
12. Coronavirus children's crisis appeal: Together we must REIMAGINE a fairer world for every child // [https:// www.unicef.org/coronavirus/covid-19/donate](https://www.unicef.org/coronavirus/covid-19/donate)
13. UNDP. <https://www.undp.org/content/undp/en/home.html>
14. İnsani yardım / <http://www.unicankara.org.tr/today/5.html>
15. UNHCR - The UN Refugee Agency / <https://www.unhcr.org/>

РЕЗЮМЕ

ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПОНЯТИЙ «ГУМАНИТАРНАЯ КАТАСТРОФА» И «ГУМАНИТАРНАЯ ПОМОЩЬ» В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Мамедова Н.Х.

Ключевые слова: *международные отношения, "гуманитарная катастрофа", "гуманитарная помощь", международное гуманитарное право, ООН, Женевские конвенции*

В статье рассматриваются сущность и политико-правовые аспекты понятий «гуманитарная катастрофа» и «гуманитарная помощь» отдельно и сравнительно, рассматриваются виды гуманитарной помощи в международном гуманитарном праве, ее применение в контексте принудительных мер и обращается внимание на его отличие от «гуманитарной интервенции».

Определено, что будущее доктрины гуманитарного вмешательства по сравнению с гуманитарной помощью вызывает много вопросов и поэтому в политико-правовой литературе понятие «гуманитарное вмешательство» воспринимается неоднозначно.

SUMMARY
POLITICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE CONCEPTS
OF "HUMANITARIAN CATASTROPHE" AND "HUMANITARIAN ASSISTANCE"
IN INTERNATIONAL RELATIONS
Mammadova N.Kh.

Key words: *international relations, "humanitarian catastrophe", "humanitarian aid", international humanitarian law, UN, Geneva Conventions*

The article examines the essence and political and legal aspects of the concepts of "humanitarian disaster" and "humanitarian assistance" separately and comparatively, examines the types of humanitarian assistance in international humanitarian law, its application in the context of coercive measures, and draws attention to its difference from "humanitarian intervention".

It is determined that the future of the doctrine of humanitarian intervention in comparison with humanitarian aid raises many questions, and therefore the concept of "humanitarian intervention" is perceived ambiguously in the political and legal literature.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	26.06.2020
	Son variant	10.09.2020